

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

ІНСТИТУТ МАГІСТРАТУРИ, АСПІРАНТУРИ, ДОКТОРАНТУРИ
ІНСТИТУТ МАТЕМАТИКИ, ФІЗИКИ І ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ: МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ

Збірник наукових праць

**Випуск
сороковий**

Київ • Вінниця • 2014

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

**ІНСТИТУТ МАГІСТРАТУРИ, АСПІРАНТУРИ, ДОКТОРАНТУРИ
ІНСТИТУТ МАТЕМАТИКИ, ФІЗИКИ І ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

**СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ В
ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ: МЕТОДОЛОГІЯ,
ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ**

Збірник наукових праць

Випуск сороковий

**Київ-Вінниця
2014**

УДК 378.015.311 : 656.2

О.М. Вознюк
м. Львів, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Сучасне суспільство, розвиток якого зумовлюється соціально-економічними перетвореннями, глобалізаційними процесами як у духовній сфері, так і у сферах матеріального виробництва та надання послуг, висуває нові вимоги до професійної підготовки інженерних кадрів. Держава та суспільні інституції формують замовлення вітчизняній системі вищої освіти щодо підготовки самодостатньої особистості компетентного фахівця, інтелігентної людини, в котрої духовний потенціал зінтегрований з розумовими здібностями. Вирішення такого складного завдання є можливим за спрямованості фахової підготовки у технічних ВНЗ на всебічний розвиток спеціаліста.

У ринкових умовах господарювання, особливо, коли потрібні неординарні шляхи виходу з кризи, до підготовки фахівців пред'являються принципово інші вимоги. Конкуренція, в тому числі й конкуренція на ринку праці, вимагає високої якості підготовки фахівців на всіх рівнях і профілях системи освіти, причому «найважливішою характеристикою якості підготовки фахівців є формування високого рівня їх загальної і професійної культури» [4, с. 79]. Такий підхід означає, що мета підготовки спеціаліста повинна формулюватися як триєдине завдання, яка включає в себе: виховання адекватної професійної мотивації і цілеспрямованості; забезпечення високої професійної культури; розвиток професійно важливих якостей особистості спеціаліста. На думку О. Савченко, «формулу сучасної освіти можна визначити таким чином: «від людини освіченої — до людини культури, від монологічної педагогіки — до діалогу і полілогу» усіх учасників навчально-виховного процесу» [7, с. 23].

У пошуках шляхів формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту в умовах навчання у ВНЗ важливе значення для нас мало вивчення праць вітчизняних та зарубіжних учених. Так, питання формування загальної, професійної, мовленнєвої культури студентів розглядали В. Авраменко, Г. Балл, Л. Барановська, О. Гомонюк, Е. Гришин, Л. Коваль, Н. Костриця, Н. Крилова, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Согомонов та інші вчені. Предметом уваги науковців були різні види культур (В. Болгаріна, О. Внукова, О. Пономарьов, Т. Рузяк та ін.). Значна частина досліджень присвячена культурологічній підготовці фахівців різних профілів, зокрема інженерного. Водночас, проблема формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту залишається малодослідженою як у теоретичному, та і у методичному аспекті. Зокрема, актуальним є вироблення відповідних концептуальних засад, що і зумовило вибір тематики пропонованої статті.

Мета статті — теоретичне обґрунтування концептуальних засад формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту.

Культурологічний характер освіти ґрунтується на «унікальності кожного суб'єкта навчальної діяльності, на забезпеченні умов його розвитку в контексті індивідуалізованого підходу в особистісно розвивальній системі навчання, що забезпечує соціокультурний саморозвиток особистості. Метою такої освіти стає людина культури, змістом — культура, як середовище, а культуротворчість — як спосіб розвитку людини в культурі» [5, с. 81].

Загальна мета, яка прогнозує кінцевий результат формування професійної культури майбутніх залізничників, полягає в урахуванні як загальних цілей формування професійної культури, так і специфічних, що зумовлені особливостями професійної підготовки майбутніх залізничників. Ця загальна мета формування професійної культури майбутніх залізничників формує сукупність конкретних завдань для її досягнення.

Особистісний та професійний розвиток студентів відбувається шляхом оптимізації змісту освіти і виділення рівнів професійної культури майбутніх залізничників, які визначають ступінь

оволодіння студентами культурологічними знаннями та уміннями, сформованість світогляду, мислення та переконань на основі взаємодії цілей професійної та культурологічної підготовки.

Основними завданнями формування професійної культури майбутніх залізничників є:

- координація цілей культурологічної освіти залізничників та їхньої професійної підготовки;
- логічна послідовність розвитку культурологічних знань та вмінь для їх ефективного використання в майбутній професійній діяльності;
- обґрунтування концептуальних засад культурологічної складової у професійній підготовці залізничників на основі філософсько-методологічного та науково-теоретичного обґрунтування;
- обґрунтування принципів культурологічної складової у професійній підготовці залізничників;
- забезпечення неперервності культурологічної підготовки студентів;
- розробка цільових моделей культурологічної складової у професійній підготовці залізничників;
- розроблення комплексного навчально-методичного забезпечення культурологічної освіти залізничників;
- організаційне забезпечення культурологічної складової у професійній підготовці залізничників шляхом відповідної підготовки викладацького складу вищих навчальних закладів;
- забезпечення мотивації навчання культурологічних дисциплін шляхом виділення у її змісті і акцентуванні її значущості для майбутньої професійної діяльності залізничників;
- передбачення комп'ютерної підтримки культурологічної освіти залізничників.

Культурологічна освіта є частиною професійної освіти залізничника, включається у кожен підсистему освіти. Сукупність культурологічних знань, звичайно є корисною для залізничника, він може її так чи інакше використати у професійній діяльності; кожен елемент знань визначений загальною метою культурологічної та професійної підготовки. Широкі можливості категорії системи та заснованого на ній пізнавального підходу є об'єктивними передумовами ефективності її використання не лише в розвитку різноманітних наук (фундаментальних, технічних, суспільних) й у педагогіці. Поняття системи можна вважати «згустком наукового знання» [8, с. 21], яке концентрує інформацію про загальні особливості найрізноманітніших предметів, явищ і процесів.

Вибраний для дослідження об'єкт можна подати у вигляді системи різними способами. Це залежить від вибору елементів системи (властивостей, внутрішніх та зовнішніх зв'язків, відношень, станів тощо). Під час переходу до структурного опису системи головний акцент робиться не на способі зв'язків, а на особливому типі відношень між елементами структури. Поняття впорядкованості у загальносистемному сенсі містить не лише просте поняття порядку та логічні наслідки, й такі більш загальні математичні поняття як композиція елементів, функціональна залежність тощо. Така особливість системного підходу дає можливість ефективно використовувати його у педагогіці, зокрема, дидактиці. Структуру системи можна означити як вид чи закон композиції (впорядкованості) елементів, який зберігається стосовно певних визначених змін.

Формування культурологічної освіти залізничників слугує засобом гуманізації професійної освіти залізничника, використовуючи специфічні, характерні для культурологічних дисциплін способи і прийоми (зовнішня гуманізація).

Надзвичайно важливим є питання хто реально формує професійну культуру. Тому виникає питання готовності викладача до формування культури. Першою неодмінною умовою виступає висока загальна, етична, професійна та педагогічна культура викладача, його духовність, творчий особистісний потенціал, висока педагогічна майстерність, що включає навіть елементи артистизму. Адже особа викладача виступає визначальним чинником формування та розвитку не тільки професіоналізму, але і особистісних якостей майбутнього фахівця. Це може видатися

парадоксальним у наші дні, коли помітно знижується традиційна роль викладача своєрідного «транслятора знань», коли студент, маючи реальні можливості доступу до інформаційних ресурсів Інтернету, здатний отримувати новітні відомості, якими викладач на цей момент може і не володіти. Проте набір уривчастих відомостей, у студента ніколи не зможе трансформуватися в систему знань без допомоги викладача.

Лише викладач, пропонуючи відповідну систематизацію отриманої інформації та здійснюючи її інтерпретацію з певних методологічних і світоглядних позицій, не лише допомагає студентові сформувати цілісне уявлення про те або інше явище, навчальну або наукову дисципліну, але і прищеплює навички самостійної роботи щодо систематизації, інтерпретації та використання інформації. Викладач, ерудиція та кругозір якого обмежені рамками одного підручника, украй обмежений і в можливості вибору технологій викладання. До педагогічного пошуку завжди готовий викладач, який творчо ставиться до своєї роботи, постійно поповнює й оновлює зміст лекційного матеріалу. Такий викладач по-справжньому розуміє цілі та суть функцій своєї освітньої діяльності як формування не лише професіоналізму фахівця, але передусім його особистості. Значення педагогічних інновацій, пошуку ефективних технологій полягає і в розвитку самостійності та творчого потенціалу учнів. Все це істотно сприяє формуванню і розвитку їх професійної культури [9].

Перед педагогічними працівниками стоять завдання наповнення предметно-функціонального характеру навчання гуманітарним змістом; допомога цілеспрямованому самостійному досягненню гуманістичних культурних орієнтацій, демонстрація культурно-історичних передумов сучасної цивілізації, сприяння розвитку здібностей особистості. Умови цього забезпечуються безпосереднім впливом педагогів на дієздатність педагогічної системи, на досягнення бажаного кінцевого результату [3]. Це передбачає додержання принципів громадянського виховання у розвитку професійної культури; наявність високого рівня демократичної професійної культури у педагогів; спрямованість педагогічної діяльності на розвиток професійної культури; демократичний стиль спілкування; активізація самоврядування; застосування діалогових методів у навчально-виховному процесі; реалізація комплексу спеціальних заходів з метою підготовки педагогів до формування професійної культури учнів.

В умовах кризового суспільства переважають прагматичні орієнтири і якщо немає належної базової культури особистості, то суспільні процеси не розвиваються. Адже «співмірність соціальних змін з культурним потенціалом є соціокультурним законом розвитку. Отож ціннісні орієнтації, соціокультурна спрямованість оцінюються співвідношенням того, які матеріальні та духовні цінності вихованці отримують від суспільства і що привносять у його розвиток» [1, с. 29].

На формування професійної культури майбутнього фахівця впливають як особливості самої професії, так й інші чинники. Серед них можна виділити об'єктивні і суб'єктивні, більш і менш значущі, особистісні й соціальні. Об'єктивну дію надають загальносвітові тенденції в освіті, соціально-філософські проблеми культури, стан системи освіти і якість освітніх послуг, культура освітньої установи, престижність професії в суспільстві. Серед суб'єктивних чинників — загальна культура і мотивація особистості, її сукупність нахилів до соціальної практики, сформована у вигляді когнітивних і мотиваційних структур у перші роки соціальної взаємодії [2]. Зміст професійної культури визначається низкою чинників: специфікою професійної діяльності; особливостями вирішуваних професійних задач; наявністю характеристик, параметрів, що визначають готовність ефективно розв'язувати широке коло професійних завдань зі складною структурою (від вузькоспеціальних до комплексних, інтеграційних, таких, що припускають спільну діяльність з фахівцями суміжних сфер; готовністю виконувати широкий спектр професійних ролей; змістом деонтологічної культури (культури професійної поведінки - взаємодії, формального і неформального спілкування).

У формування професійної культури фахівця Т. Рузак виділяє такі чинники впливу [6] як навчальний процес та позанавчальна діяльність навчального закладу, де формується «класична», традиційна культура; культура сім'ї студента; культура, яка насаджується ЗМІ; культура вулиці

і позанавчального середовища; культура галузі (традиційна і сучасна.) Це формує культуру зовнішню (формальну) і внутрішню (ціннісну, реальну). Необхідне поєднання зовнішньої (необхідна умова) і внутрішньої (достатня умова) професійної культури.

Виходячи з викладеного вище, формулюється низка *концептуальних засад формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту*:

1. Формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту доцільно розглядати як педагогічну систему, створену на основі науково обґрунтованих підходів, теоретичних і практичних здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогіки вищої школи, концепції неперервної освіти, з урахуванням основних завдань формування вітчизняної технічної інтелігенції;

2. У процесі формування професійної культури необхідна тісна взаємодія професійної та культурологічної, гуманітарної та технологічної складових навчально-виховного процесу;

3. Теоретичне обґрунтування формування професійної культури базується на засадах філософії освіти, культурологічно та особистісно зорієнтованого навчання, спрямованих на підготовку кваліфікованого спеціаліста відповідно до його здібностей, можливостей та потреб галузі й об'єктів їхньої професійної діяльності;

4. Зміст і методи культурознавчих дисциплін реалізуються для утвердження толерантних засад життя та міжособистісної і професійної взаємодії;

5. Професійна спрямованість змісту культурологічних дисциплін, що містять у собі знання з таких наук, як культурологія, філософія, етика, психологія, педагогіка, естетика, релігієзнавство тощо;

6. Культурологічна спрямованість та використання культурологічного потенціалу технічних та спеціальних дисциплін;

7. Неперервність культурологічної освіти майбутнього фахівця;

8. Підготовка викладачів вищих технічних навчальних закладів до формування професійної культури студентів у процесі навчання та виховання.

Таким чином, загальна мета, яка прогнозує кінцевий результат формування професійної культури майбутніх залізничників полягає в урахуванні як загальних цілей формування професійної культури, так і специфічних, зумовлених особливостями професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту. До подальших напрямів відносимо дослідження особливостей формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту в умовах неперервної освіти.

Література:

1. Болгаріна В. Культурологічний підхід як імператив управління школою // Освіта і управління. — 2003. — Т. 6. — № 3. — С. 29-34.
2. Бурдье П. Структуры. Habitus. Практики // Современная социальная теория: Бурдье, Гидденс, Хабермас / П. Бурдье; под ред. А. Ледёновой, И. Давыдовой. — Новосибирск, 1995. — С. 16-32.
3. Внукова О. М. Розвиток політичної культури майбутніх педагогів професійно-технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Внукова. — К., 2004. — 20 с.
4. Гуревичов М. М. Професійна культура менеджера в умовах інноваційного розвитку: монографія / М. М. Гуревичов, А. В. Долгарев, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов; за аг.ред О. С. Пономарьова. — Харків: НТУ «ХПІ», 2010. — 240 с.
5. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід: монографія / за ред.. О. А. Дубасенюк. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. — 389 с.
6. Рузьяк Т. І. Педагогічні умови формування професійної культури учнів вищих професійних училищ // Педагогіка і психологія професійної освіти. Науково-методичний журнал. — 2009. — №3. — С. 192-200.
7. Савченко О. Я. Ціннісні орієнтації шкільної освіти / О. Я. Савченко // Філософія освіти XXI століття : проблеми і перспективи : зб. наук. праць [за заг. ред. В. Андрущенка]. — К. : Знання, 2000. — Вип. 3. — С. 23-27.
8. Урсул А. Д. Технические науки и интегративные процессы — Кишинев: Штиинца, 1987. — 256с.
9. Ярошовець В. І. Концептуальні засади і теоретичні принципи гуманітаризації освіти// Філософія освіти XXI століття : проблеми і перспективи : зб. наук. праць. — Вип. 3 / за заг. ред. В. Андрущенка. — К. : Знання, 2000. — С. 105-107.

У статті представлено теоретичне обґрунтування концептуальних засад формування професійної культури майбутніх фахівців залізничного транспорту як складну динамічну систему зі складною структурою і причинно-наслідковими зв'язками між її елементами. Визначено основні завдання формування професійної культури майбутніх залізничників, виявлено основні чинники впливу на процес формування професійної культури.

Ключові слова: професійна культура, технічний ВНЗ, підготовка, сучасна освіта.

В статье представлены теоретическое обоснование концептуальных основ формирования профессиональной культуры будущих специалистов железнодорожного транспорта как сложную динамическую систему со сложной структурой и причинно-следственными связями между ее элементами. Определены основные задачи формирования профессиональной культуры будущих железнодорожников, выявлены основные факторы влияния на процесс формирования профессиональной культуры.

Ключевые слова: профессиональная культура, технический ВУЗ, подготовка, современное образование.

This paper presents a theoretical study of conceptual principles of forming of future specialists rail transport as a complex dynamic system with a complex structure and causal relationships between its elements. The main task of forming of future railroad identifies the main factors of influence on the development of professional culture.

Keywords: professional culture, technical universities, education, modern education